

Τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν ἀντέγραψα ἐν-
τὸς ἡρειπωμένης οἰκίας ἐν Σιβρισκίῳ παρὰ
τὴν τοῦ κ. Μισαήλ.

Τὰ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ὡς τὰ
τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς.

ΕΠΙΣΤΑΤΟ

ΠΡΟΣΤΡΑΤΟΥΤΟΥΜΕ

ΜΕΓΑΘΥΜΟΥΛΥΣΑΝΙΟ

ΝΗΘΗΣΑΝΕΙΣΤΗΝΚΑΤΑΣ

5 ΚΑΙΤΗΣΠΥΛΗΣΚΑΙΕΙΣΤΟ

ΤΟΛΙΘΙΝΟΝΑΠΟΤΟΥΠΥΛΩΝ

ΕΠΙΠΗ . ΕΙΣΕΚΑΤΟΝΕΞΗΚΟΝ . .

ἦτοι

Ἐπιστάτο [όντων

Ἐπιδράτου τοῦ Με

Μεγαθύμου Λυσανίου [οἱ] ἔδωκαν
νήθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν
καὶ τῆς πύλης καὶ εἰς τὸ [τεῖχος
τὸ λίθινον, ἀπὸ τοῦ πυλῶνος
ἐπὶ πῆχεις ἑκατὸν ἐξήκοντα (*)

(*) Ὁ ἀριθμὸς τῶν δαπανηθεισῶν δραχμῶν
θα ἐσημειούτο εἰς τὸ τέλος τῆς τελευταίας
γραμμῆς.

Α. Μ. Φ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΩΝ

ἐπὶ τῆς ιστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ
τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας

ὑπὸ

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ. (α)

~~~~~

Αἱ ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ιστορίας αὐ-
τοῦ, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κρά-
τους μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, μελέται,
ἀρξάμεναι κατὰ τὴν δεκάτην ἑκτὴν ἑκα-

α) Ἀνεγνώσθη ἐν τινι συνεδριάσει τοῦ πα-
ρελθόντος ἔτους τοῦ Ἀθηνῆσι γαλλικοῦ Πα-
νακαδημαίου (Institut) τῆς ἑλληνικῆς ἀντα-
ποκρίσεως.

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. ΙΑ').

τονταετηρίδα, ἐξηκολούθησαν κατὰ δια-
φόρους ἐπαναλήψεις μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡ-
μῶν. Συμβουλεύονται ἔτι καὶ οὐ παύονται
τοῦτα μετ' ὠφελείας ποιῶντες διὰ τινος
ἀρχαίας συγγραφῆς, οἷα εἰσιν αἱ τοῦ Λε-
υκλαβίου, τοῦ Πέτρου Δουτρεμάν, τοῦ
Ῥαννυσίου, τοῦ Δουκαγγίου, τοῦ Μουρατό-
ρη, τοῦ Λεβὼ, τοῦ Γίβωνος, ὡς καὶ διὰ τὰ
συγγράμματα τῶν παρ' ἡμῖν ἐρχομένων
περιπηγνῶν, εἴτε ἵνα θαυμάσωσι τὰ ἀπο-
λειφθέντα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, εἴτε
ἵνα ἐξιστορήσωσι τὴν πνευματικὴν καὶ ὁ-
λικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Πλείστοι λό-
γιοι οὐ παύονται ἤδη ἀπὸ πεντήκοντα καὶ
ἐξήκοντα ἔτων καλλιεργοῦντες γῆν χέρσον
καὶ ἀκαλλιεργήτοιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μεί-
νανσαν, μ' ὅλας τὰς προσπάθειας τῶν πα-
ρελθόντων χρόνων ὑπὸ γενικῶν δὲ λόγων τὰ
ἔργα τούτων δύνανται διαιρεθῆναι εἰς δύο
κατηγορίας: εἰς δημοσιεύσεις νέων ἐγγρά-
φων καὶ μνημείων καὶ εἰς ἔργα καθαρῶς ἱ-
στορικά· ἐνταῦθα δὲ οὐ ποιήσομαι λόγον ἢ
περὶ τῆς πρώτης κλάσεως τῶν συγγραμμά-
των τούτων, ὧν μὴ δυνάμενος νάναφέρω ἅ-
παντα ἐν τῇ βραχείᾳ τῇ δε πραγματείᾳ,
περιορισθῆτομαι ἁπλῶς εἰς τινὰ μόνον, ὃ
φαίνονται μοι ἰδίως ἱκανὰ καταδειξαι τὴν
ἐπιστημονικὴν ταύτην κίνησιν.

Αἱ δημοσιεύσεις μνημείων ἀγνώστων ἐ-
στὶ μὲν πολύτιμος ὑπηρεσία τῇ ἐπιστήμῃ,
ἀλλ' ἐν αὐταῖς ταύταις εὗρηται δυσκολία
μὴ ληφθεῖσαι ἀείποτε ὑπ' ὅψιν· πᾶν ὃ ἐστὶν
ἀνέκδοτον οὐκ ἔστι καλὸν νὰ ἴδῃ τὸ φῶς.
Ἀπόκεινται ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἰδιωτι-
κοῖς ἀρχείοις μνημεῖα, ὧν ἄλλοις μὲν ἐπι-
τέτραπται εἰσυνειδότης νὰ μὴ ταραξώμεν
τὸν ὕπνον αὐτῶν, ἄλλοις δὲ νὰ ὠφεληθῶ-
μεν μόνον δι' ἀποσπασμάτων πλέον ἢ ἥτ-
τον μακρῶν, ὀλίγων ὄντων τῶν ἀξιζόντων
ὀλικῆς ἐκδόσεως· ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ αὕτη οὐκ
ἐστὶν εὐκόλος, καὶ δέον νὰ προπαρασκευα-
σθῇ πρὸ πολλοῦ χρόνου· δέον νὰ ἔχη τις
ἐκ περισσοῦ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ μέρους τῆς
ἱστορίας, ἣν βούλεται διασαφῆσαι καὶ νὰ
ἐμελέτησε τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀμφίβολα ζη-
τήματα, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐ δύναται τις

διακρίναι τὰ ὄντως ὠφέλιμα μέρη τῶν ἡττον ἢ οὐδόλως τοιούτων· δέον τέλος νὰ γινώσκῃ ἀναποφεύκτως τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ τὰ μνημεῖα ταῦτα ἐγράφησαν, εἰ δ' ἄλλως, ἄνευ τῶν προσόντων τούτων, τὰ κείμενα ἀναγινώσκονται ἐσφαλμένως, παρεννοοῦνται καὶ ἀσθενῶς ὑπομνηματίζονται ἢ παραδίδονται τοῖς ἐντετυζομένοις ἄνευ ὑπομνημάτων καὶ ἐρμηνευμάτων.

Τοιοῦτοι οἱ ὅροι ὑφ' οὓς δέον τὰ ἀνέκδοτα μνημεῖα νὰ ἐκδοθῶσιν· οὐ μνημονεύσω δ' ἐνταῦθα ἢ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχόντων συγγραμμάτων.

Τὰ Ἑλληνο-ῥωμαϊκὰ χρονικὰ τοῦ Χοπφίου (6) σχηματίζουν τόμον ἐκ 536 σελίδων, ὡς καὶ εἰσαγωγὴν ἐκ μγ'. σελ. πλήρη πληροφοριῶν, καὶ περ τοσούτον συντόμου οὔσης· ἡ συλλογὴ δὲ αὕτη περιλαμβάνει εἴκοσι τέσσαρα συγγραμμάτια, ὧν τέσσαρα μόνον ἐκδίδωσιν ὁ περιφανὴς ἐκδότης ἐξ ὀλοκλήρου, ἐκ τῶν ἄλλων παρατιθέμενος μόνον ἀποσπάσματα τινά· ἀλλ' ὅποια διάγνωσις, ὅποιον μέτρον ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ταύταις καὶ ὅποια φροντίς περὶ τὴν διόρθωσιν τῶν κειμένων! Μεταξὺ δὲ τούτων οὐδὲ ἐν εὐρηται μὴ παρέχον πολλὰς πολυτίμους πληροφορίας, ἐν οἷς μάλιστα καὶ τινα, ὡς ἡ ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Ῥωμανίας ὑπὸ Μαρίνου Σανδου Τορζέλου, διαφωτίζοντα ἱστορικὰ ζητήματα πρώτης τάξεως. Τοῦ ὅλου δὲ συγγράμματος ἔπονται δώδεκα γενεαλογικοὶ πίνακες, οἵτινες, ὑποδιαιρούμενοι εἰς ὀγδοήκοντα δύο τμήματα, παρέχουσιν ἔργον λεπτόλογον, ἄξιον ὄντως τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς φήμης τοῦ συγγραφέως.

Ἀνάγκη ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι εἰς τῶν σκοπέλων τῶν ἔργων τούτων ἐστὶν ἡ διάθεσις, ἡ φαινομένη παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀναζητητῶν τῶν τοιούτων μνημείων, εἰς τὸ νὰ ὑπερτιμῶσι

6) *Chroniques gréco romaines, inédites ou peu connues, publiées avec notes et tables généalogiques par Charles Hopf. Berlin 1873.*

τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εὐρημάτων αὐτῶν, σκοπελον, ἐν οὐδ' οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκδύται ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν· οὕτω αὐτὸς οὗτος ὁ Χόπφιος ἠξίωσεν ὅτι πρῶτος ἐπεχειρήσθῃ τὰ συγγραμμάτια τὰ τὴν τοῦ Γεωργίου Σκενδέρβεῦ, τοῦ τῆς Ἀλβανίας ἥρωος κατὰ τὴν 15 ἑκατονταετηρίδα, καταγωγὴν σερβικὴν ἀναμφηρίστως, κατ' αὐτὸν, καταδεικνύοντα (γ). Τὰ συγγραμμάτια δὲ ταῦτά εἰσι: α) τὰ βενετικὰ ἔγγραφα, ἅπερ οὐκ ἐξεδόθησαν ποτὲ, καθ' ὅσον γνωρίζω, καὶ β) ἡ *Breve memoria de li discendenti de nostra casa Musachi*, ἧς τινος τὸ κείμενον συμπεριελήφθη ἐν τοῖς Ἑλληνο-ῥωμαϊκοῖς χρονικοῖς. (δ) Ὁ Χόπφιος οὐκ ἐπελάθετο ὁμολογήσαι ὅτι ὁ Σπανδουγῖνος ἤδη ὠμίλησε περὶ τῆς σερβικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρβεῦ, (ε) μὴ παρατηρήσας ὅμως ἀρκούντως καὶ τινας ἐτέρας ἀποδείξεις, αἱ τινες φαίνονται συμβάλλουσαι τῇ ὑποστηρίξει τῆς ἐπιβεβαιώσεως τοῦ Σπανδουγίνου. Ἀπὸ τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Χαλκοκονδύλης ποιεῖ χρῆσιν τῆς σλαβικῆς ἐπανομασίας Ἰβάν τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Σκενδέρβεῦ, Ἰωάννου Καστριώτη (ζ) ὁμοίως καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Σανσοβίνου ἐν Βενετίᾳ τῷ 1654 ἐκδοθεὶς Ἀνώνυμος ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, τὸ τοῦ Ἰβάν Καστριώτη, ἀναφέρει τοῦτον (η) ὑπὸ αὐτοῦ τούτου ἐπίσης, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου, μνημονεύεται ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ ἀτρομήτου ὑπερασπιστοῦ τῆς χριστιανωσύνης ὠνομάζετο Βοϊσάβα καὶ ὅτι ἦτο κόρη τοῦ σέρβου δεσπότη Πολώγ. (θ)

γ) *Geschichte Griechenlands*, τόμ. 6. 422.

δ) Σελ. 270—340.

ε) *Geschichte Griechenlands*, τόμ. Β'. σ. 422. *I. commentari di Theodoro Spandugino, Firenze, MDLI. p. 57.*

ζ) Ἐκδοσις Βόννης, σελ. 247, 350, 353, 354, 432.

η) Σελ. 272.

θ) *Marini Barletti, Scondresis, De vita*

Ταῦτά εἰσιν ἂν πρὸ τοῦ Χοπφίου ἐγινώσκομεν· ἰδῶμεν δ' ἤδη ὁποῖά τινα οὗτος ἐδυνήθη νὰ προσθέσῃ. Εὗρηται ἐν τῇ *Breve memoria* χωρίον τι, μαρτυροῦν τὴν τοῦ Σκενδέρβεῦ σερβικὴν καταγωγὴν· ἀλλὰ μὴν τὸ χωρίον τοῦτο συμπεριελήφθη ἐν τινι μικρᾷ πραγματείᾳ, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ἐνὸς τῶν Μουζάχων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σπανδογίνου συνταχθεῖσα, οὗ τινος γινώσκουμεν τὴν γνώμην, πρὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδων ἐξενεχθεῖσαν, εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο οὐκ ἔστι πρᾶγμα νέον, οὐδὲ πιστοποιούμενοι ὑπὸ νέας μαρτυρίας· ἐκ δὲ τῶν βενετικῶν ἐγγράφων ὁ σοφὸς Γερμανὸς, ἵνα κρίνῃ τις ἐκ τῶν ὅσων γέγραπεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐδυνήθη ἐξαγαγεῖν ἢ μίαν καὶ μόνην πληροφορίαν, ὅτι τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς, περὶ ἧς πρόκειται, οἰκογενείας ἐκαλεῖτο Βρανίλος, ὅπερ ὅμως ἐστὶν ὄντως σλαβικὸν ὄνομα· ἡ ἑνστασις αὕτη δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ· (ι) ἀλλ' ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ἡ μοναδικὴ αὕτη ἀνακάλυψις τοῦ ὀνόματος τούτου οὐ φαίνεται παρέχουσα τῷ

et gestis Scanderbergi, Epirotarum principis, Francofurti 1578. σ. 1.

ι) Κατὰ τὸν Χόπφιον ὁ Βρανίλος οὐκ ἔστιν ἡ διάφορος γραφὴ τοῦ Βρανᾶς, λέγων ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου γνωστοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔφερον ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦτο ἀνεψιὸς τις τοῦ Σκενδέρβεῦ καὶ ἐγγονὸς τις τοῦ ἀνεψιοῦ τούτου, ὁ Ἀντώνιος *Braneii*, μαρκήσιος τῆς Ἀτριπάλδας καὶ δούξ τῆς Φερράνδινας τῷ 1560 ἀποθανών. (*Tables généalogiques des Chroniques gréco-rom.* σελ. 533). Ἀλλὰ μὴν οἱ Βράνοι, μία τῶν μεγαλειτέρων στρατιωτικῶν οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν ἀρμενικῆς καταγωγῆς. (*Murali, Chronogr. byzantine*, ἔτι 1081.) Ἐξ ἄλλου δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (*de administr. imperio*, σ. 155) ἀναφέρει υἱὸν τινα τοῦ σέρβου ἡγεμόνος Μουντιμίρη ὀνόματι Βράνον. Οὕτω μέχρι νέων πληροφοριῶν ἐστὶ δύσκολον νὰ πορφασίῃ τις κατηγορηματικῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος Βράνα.

Χοπφίῳ τὸ δικαίωμα τοῦ προχωρῆσαι καὶ καταδείξαι ἀναμφηρίστως σερβικὴν τὴν τοῦ Σκενδέρβεῦ καταγωγὴν. (κ)

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς συνέγραψεν ἐπίσης ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας (λ) δι' ἧς, συλλογῆς οὗτης μᾶλλον πράξεων καὶ χρονολογιῶν ἢ ἐκθέσεως ἱστορικῆς, ὥς αἰ τοῦ Ἡροδότου καὶ Πολυβίου, καὶ πλήρους γενεαλογιῶν καὶ συμβεβηκότων μᾶλλον ἢ ἥττον λεπτολόγων, φαίνεται ὅτι ἐπεμελήθη νὰ δικαιολογήσῃ τὸ τοῦ Βολταίρου: *malheur aux détails, c' est une vermine qui tue les grands ouvrages*. Σφάλων ἄλλως περὶ τὸ ὕψος καὶ μὴ ἀνυψούμενος σχεδὸν ποτὲ εἰς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, αἵ τινές εἰσιν ἡ ἠθικὴ τῆς ἱστορίας, ὀφείλει νὰ μελετηθῇ ὑπὸ τῶν σοφῶν, μὴ δυνάμενος νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς παρεγνώρισε τὴν ἀλήθειαν ὥς πρὸς τοῦτο, καθ' ὅτι πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἐνταφίαν αὐτοῦ, ὥς εἶπέ τις ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ἑρς καὶ Γρύβερ, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα νὰ μετασκευάσῃ αὐτὸ εἰς «τρόπον μᾶλλον χαριέστερον,» ἵνα εἰπώμεν κατὰ

κ) Τοιαύτη ἡ διαφορὰ τῶν γνωμῶν, αἵ τινες οὐ παύουσι παραγαγόμεναι ἐκάστοτε ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἱστορίας τῶν Καστριωτῶν, οὕτως ὥστε ἀνάγκη αὕτη νὰ μελετηθῇ ἐκ νέου: Ἐσχάτως ἔτι οὐκ ἔγραψέ τις ὅτι ὁ Σκενδέρβεῦς οὐ συνεπήχθη ὡς ὁμηρος ὑπὸ τῶν Τούρκων; *Geschichte der Bulgaren* ὑπὸ *G. Jirecek*, σελ. 368.

λ) Ἴδου ὁ πλήρης τίτλος τοῦ συγγράμματος: *Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis aus unsere Zeit*. Ἐξεδόθη ἐν τῇ *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste, von Ersch und Gruber*. Δύναται δὲ τις λαβεῖν ἑννοίαν τῶν διαφορῶν μερῶν τοῦ συγγράμματος τούτου, μανθάνων ὅτι τὴν πρώτην περίοδον, 395—1204, ἐπραγματεύθη ἐν 133 σελίσαι, τὴν δευτέραν, 1204—1566 ἐν 439, καὶ τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν, 1566—1821 ἐν εἰκοσι καὶ μόνον.

τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, ἀλλ' ὁ πρῶτος αὐτοῦ θάνατος οὐκ επέτρεψεν αὐτῷ νὰ φυλάξῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην, τοῦ νὰ μετεκδώσῃ τὸ ἔργον του τοῦτο, ὅπερ ἄλλως, μάλιστα τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον μέρος, τὸ περὶ φραγγικῆς κυριαρχίας πραγματευόμενον, ἔστι πηγὴ ἀνεξάντλητος πληροφοριῶν καὶ νέων ἐκθέσεων, πολυτίμων ἔστιν ὅτε τοῖς εἰδικῶς περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καταγιγνομένοις. Δύναμαι μάλιστα νὰ προσθέσω ὅτι τὸ τοῦ Χοπφίου ἔργον ἤξιζεν ἂν συμπαθητικῆς ὑποδοχῆς, ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, τῇ χώρᾳ ἣ ἀνήκουσιν οἱ ἥρωες, ὧν ἐκτίθησι τὰ κατορθώματα, οἱ Βιλλεαρδουῖνοι, οἱ Δελαρῶς, οἱ Σαιντομέρ, οἱ Στρομονκαῦρ, οἱ Σαμπλίτ, οἱ Ὠδεβέρ Δελανρεμουίλ, οἱ Χύγγ Δεβρυέρ, οἱ Γωτιέ Δεροζιέρ, οἱ Ἰωάνναι Δενεῦλλῦ, ἃν ἀναφέρω τοὺς μᾶλλον ἐπισηματέρους καὶ ἐπιφανεστέρους. Ἀχρι δὲ νῦν οὐδεὶς ἐκτὸς τοῦ Χοπφίου διέχυσε φῶς καὶ διελεύκανε τὰ ζοφερά σκοτὴ τῆς ἐποχῆς ταύτης τῶν μέσων αἰώνων, καθ' ἣν τὰ χρονικά τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν-οῦνται ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα. Χωρὶς νὰριθμῆσθαι δὲ τις τὰ ἕτερα ἀνεκδότα μνημεῖα ἢ ὀλίγον γνωστὰ, ἅπερ ἀνεῦρεν, ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακάλυψις τῆς ἱστορίας τοῦ Σανυδίου καὶ ἡ ἀκριβολογία μεθ' ἧς διέτρεξε τοὺς τριακοσίους ἐβδομήκοντα ὀκτὼ χειρογράφους τόμους τῶν ἀρχείων τοῦ Νεαπόλεως, ἀρκοῦσι μόνον ἵνα θέσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου παρὰ τὸ τοῦ Δουκαγγίου.

² Αἱ *Recherches* τοῦ Βυχῶν ἐξέπυσαν πάρα πολὺ ἀπὸ τινος χρόνου· καθ' ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν διηγήσεων καὶ τῶν χρονολογιῶν τὸ *Χρονικὸν* τοῦ Μωρέως, τὴν ἑκδοσιν οὗτος ὀφείλομεν αὐτῷ, οὐ δύναται ἐξισωθῆναι, οὐδὲ παραβληθῆναι πρὸς τὴν τοῦ Σανυδίου ἱστορίαν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ πρῶτος δὲ ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῶν μελετῶν τούτων κατὰ τὴν παρούσαν ἑκατονταετηρίδα ἔστιν αὐτὸς ὁ Βυχῶν· πάντα τὰ χρονικά ἄλλως, ἅπερ ἐξέδωκεν, ἔχουσιν

ἀξίαν τινὰ, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ τοῦ Μωρέως χρονικὸν περιέχει ὑπὸ τινὰ λόγον πληροφίας, πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον, οὐδὲν ἐκ τῶν ἐκδοθέντων ἑκτοτε μνημείων ἐξισώθη. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὄντως τοῦ Χρονικοῦ τούτου, εἰς στίχους πολιτικούς, ἔστι μοναδικὸν μνημεῖον τοῦ δημόδου· ἰδιώματος τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος καὶ, πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον, τὸ ἰδίωμα τοῦτο ἦτο σχεδὸν τὸ μέχρι τῆς ἐθνεγερσίας ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι ὁμιλούμενον, ὅπῃτε παραυτὰ ἡ γλῶσσα τροποποιεῖται οὐσιωδῶς, συνεπεία τῆς ἐνεργείας ἣν ἐξήσκησεν ἡ νέα κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐπὶ τε τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τάξεων διὰ τῆς διοικήσεως, τῶν νόμων καὶ τῆς δημοσίας παιδεύσεως. Τίς δὲν καθορᾷ δ' ἐν τούτῳ οὐ μόνον πρᾶγμα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ σύναμα καὶ φαινόμενον διαφωτίζον ὑπὸ νέαν ἔποψιν τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους; Ἀπρόσβαστον καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας εἰς τὴν ἐπιρροὴν πάσης ξένης κυριαρχίας, ἀφίεται νὰ ὑποβληθῇ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς ψήφου τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ τοῦ εὐμεταβλήτου τοῦ ἔθνους ἐν τῷ ἐθνικῷ χαρακτήρι αὐτοῦ, ἣν περ ἐγινώσκομεν ἤδη καὶ ἐξ ἄλλων περιπετειῶν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἀνεπτύχθη ταύτοχρόνως ἐν ταῖς ἀναπτύξεσι τοῦ δημόδου ἰδιώματος. Δυστυχῶς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως δὲν ἐμελετήθη ἔτι ὑπὸ τὴν φάσιν ταύτην, οὐ ὁμῶς, ἐν τῷ μέλλοντι γενομένου, ὁμολογηθήσεται ὅτι ὁ Βυχῶν, ἐκδοὺς αὐτὸ ἀπέδιδε σπουδαίαν ὑπηρεσίαν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν.

Ἐτερόν τι ποίημα ὁμοίως οὐκ ἐπεσπάσατο τὴν πρέπουσαν καὶ τὴν ἣν ἤξιζε προσοχὴν, ὁ Θρησκὸς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ ἐν τῇ τοῦ Ἑλλισεν συλλογῇ κατὰ τι Παρισινὸν χειρόγραφον ἐκδοθεὶς, καὶ ἐν ᾧ τὸ τῆς γλώσσης ζήτημα ἐν δευτέρᾳ τίθεται μοίρᾳ, ἅτε τοῦ ποιήματος, παρὰ τὸν τίτλον αὐτοῦ, ὄντος καθαροῦ

ἱστορικοῦ μνημείου, γραφέντος τὴν ἐπαύριον τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς ὑπὸ ἀνδρὸς διατρέξαντος τὰς εὐρωπαϊκὰς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐπαρχίας ἀπὸ Ἰστρου μέχρι Ἰωαννίνων καὶ Ἀθηνῶν, ὡς αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ, λέγων ὅτι εἶδε καὶ περιέτρεξε πεζῇ τε καὶ περιβάδην πάσας τὰς χώρας, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον προσθέτων, ὃ οὐχ ἦττον ἐνδιαφέρον, ὅτι ποιεῖ τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ, ἐπόμενος ταῖς διαταγαῖς ἃς ἔλαθεν ἐκ τῶν λόγων δὲ τούτων δύνатаί τις λίαν πιθανῶς συμπεράναι καὶ ἀνευρεῖν ἐν τῷ ποιητῇ τοῦ θρήνου τούτου ἓνα τῶν κατασκόπων καὶ προαγωγέων τῆς μεγάλης κινήσεως, ἣτις παρήχθη ἐν Εὐρώπῃ, ἅμα τῇ πτώσει καὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τοῦ νάφαρπάσσει τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ Μωάμεθ τὸν Β'. καὶ νὰ σώσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐν Ἀνατολῇ, ἐφ' ᾧ ἐπεμπον πρεσβείας καὶ προσεπάθουν νὰ διεγείρῃσι κατὰ τῶν ἐπελθόντων Τούρκων τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας καὶ Ἀρμενίας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Χάνην τῶν Ταρτάρων. Ταῦτα πάντα ποιοῦντες τότε, δὲν θὰ ἐσκέπτοντο νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα γνωρίσῃσι τὴν κατάστασιν τῶν πνευμάτων, τὰ μέσα ἐφ' ὧν ἐδύναντο νὰ βασισθῶσι καὶ τὰς δυνάμεις ἃς διετήρει ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς; τοιαύτη ἦν κατὰ πᾶν φαινόμενον ἡ ἀποστολὴ, δι' ἧς ἐπεφορτίσθη ὁ ἀνώνυμος (μ) συγγραφεὺς τοῦ

μ.) (Δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν τοῦ Ἑλισσενᾶ ἐκδοσιν, ἀλλὰ καθ' ἃ γινώσκομεν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ἅπερ ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς Ἀτάκτοις καὶ ὁ κ. Σάθας ἐν τῇ «νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ» αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος παρακατιῶν ἀναφέρει, καὶ ἐκ τῶν ὧν ἀναφέρουσιν ὁ *Henrichsen* (ἐν τῷ *Vleber die polit Verse*) κ. ἄ. ὁ συγγραφεὺς τοῦ ποιήματος οὐκ ἔστιν ἀνώνυμός τις, ἀλλ' ὁ Ἑμμανουὴλ Γεωργιλλᾶς, οὗ τινος πλὴν τοῦ ποιήματος τούτου ἔχομεν καὶ ἕτερόν τι ποίημα «τὸ θανατικὸν τῆς Ῥόδου» ἐπιγραφόμενον, καὶ τὴν

περὶ οὗ πρόκειται πονήματος. Ἴνα κρίνῃ δέ τις περὶ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος, δεόν νὰ ἐννοήσῃ τὰς περιπαθεῖς προσκλήσεις, ἃς οὐ παύεται ἀπευθύνων πρὸς ἅπαντας τοὺς λαοὺς καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς τῆς Ἀνατολῆς κυριάρχας, (ν) ἵνα κινήσῃ νέαν κατὰ τοῦ ἰσλαμισμού σταυροφορίαν. Αἰνεῖας ὁ Σύλβιος, ὁ καὶ σύγχρονος καὶ ἴσως ὁ ἐμπνευστὴς τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, οὐκ ἐξύμνητεν, ὡς λέγει ὁ Μισώ, τὸ ἡρωϊκὸν τῶν Γερμανῶν θάρρος, τὴν εὐγενῆ τῶν Γάλλων ἀφοσίωσιν, τὴν γενναίαν τῶν Ἰσπανῶν ὑπερηφάνειαν καὶ τὸν πρὸς τὴν δόξαν ἔρωτα, ὃς τοὺς τῆς Ἰταλίας λαοὺς ἐθέρμινεν; Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν κραυγῶν τούτων τῆς δυστυχίας εὐρίσκει τις παρὰ τῷ ἡμετέρῳ τούτῳ ποιητῇ πολυτίμους στατιστικὰς πληροφορίας καὶ ἀξιοπαρατηρήτους ἐκφράσεις ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Κατὰ τοὺς λεπτομερεῖς αὐτοῦ ὑπολογισμοὺς ὅλη ἡ δύναμις, ἣν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διέθετεν ὁ Σουλτάνος ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, οὐχ ὑπερέβαινε σχεδὸν τοὺς 217,000 ἀνδρας. Οἱ κάτοικοι δὲ τῶν ὑποδοῦλων αὐτῷ ἐπαρχιῶν, τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, χριστιανοὶ πάντες ὄντες, καὶ αἱ ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ οἰκογένηται, κατὰ τὰς πληροφορίας, ἃς ὁ ἀκάματος οὗτος πράκτωρ ἐδυνήθη συλλέξαι παρὰ τοῖς εἰσπράκτορσι τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, συμποσούμεναι εἰς 700,000 οἰκογενείας ἢ εἰς 3,500,000 ψυχὰς, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐγερθῶσιν ἐπὶ τῷ ἐλαχίστῳ σημείῳ καὶ, ἐνούμενοι

«ἱστορίαν τοῦ Βελισαρίου» τὴν αὐτῷ ἀποδιδομένην, περὶ ὧν ἐγράψαμεν προλαβόντως ἐν τῇ ἐνταῦθα ἄλλοτε ἐκδεδορμένη ἐφημερίδι «Ἰωνία», τὸν λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς πολυτίμου βίβλου τοῦ κ. Βαγνέρου *Carmina Graeca medii aevi*, ἐν ᾧ καὶ ἐξεδόθησαν τὰ δύο ταῦτα ποιήματα. σημ. Γ. Κ. Υ.)

ν) (Πργνθ. ἡμετέραν πραγματείαν περὶ τοῦ Βυζαντίνου λογίου Μιχ. Ἀποστόλη, τελ. Β'. σημ. Γ. Κ. Υ.)

μουσουλμανικοῦ στόλου, τὰς πυρκαϊὰς τὰς ἐπὶ πολλάς συνακολούθους ἡμέρας διαρκεσάσας καὶ νέαν προσβολὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς, ἐν ᾧ κατὰ τὸ *Journal* τοῦ Βαρβαρῶ ἡ μὲν καταστροφὴ τοῦ πύργου δὲν συνέβη ἢ τῇ 8 Μαΐου, ἡ δὲ ναυμαχία πολὺ πρότερον, τῇ 20 Ἀπριλίου ἢ δ' ἐκ τῆς ξηρᾶς ἔφοδος τυγχάνει ἀγνωστος τῷ τε Βαρβαρῶ καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσι χρονογράφοις, μόνον τῶν χρονικῶν τοῦ Βοσικρεσσένσκ ποιούντων μνείαν αὐτῆς. Ἀναγινώσκομεν πρὸς τούτοις ὑπὸ χρονολογίαν 8 Ἀπριλίου ὅτι ἡ πρώτη ἔφοδος ἐγένετο τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ' ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν 1740 ἄνδρας, οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι 700 καὶ οἱ Τούρκοι 18, 000, παραπέμποντες πρὸς τοῦτο τοῦ συγγραφέως εἰς τὰ χρονικά τοῦ Βοσικρεσσένσκ καὶ εἰς τὸν Φραντζήν, ὃν ἀναφέρει λέγοντα ὅτι ἡ μάχη διήρκεσεν ἡμέραν τε καὶ νύκτα, ἐν ᾧ οὗτος οὐ ποιεῖται λόγον ποσῶς περὶ μάχης τοιαύτην ἡμέραν συναφθείσης, ἀλλὰ περὶ τοῦ συνεχοῦς καὶ ἀπαύστου βομβαρδισμού τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιορκίας· τοῦ δὲ Βαρβαρῶ, ὃν σπανίως συμβουλευέται ὁ Μυράλ, ἀγνοῶ διατὶ, οὐκ ἐποίησατο ἐνταῦθα μνείαν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὐ σημειοῖ τι ἐν τῇ ἡμερομηνίᾳ 8 Ἀπριλίου. Μένουσιν ἤδη πρὸς μόνην πίστωσιν τῆς ἐφόδου ταύτης τὰ χρονικά τοῦ Βοσικρεσσένσκ, ὧν τὸ κείμενον παριστᾷ πρόδηλον ἀναχρονισμόν, μὴ δυνάμενα νὰ ληθῶσι σπουδαίως ὑπ' ὅψιν καὶ ἄπερ ἐν τούτοις λέγουσι περὶ τῆς περὶ ὅ τῆς λόγος προσβολῆς ὅτι ἐγένετο ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν τῆς 31 Μαρτίου καὶ τὴν 14ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας. Πλάναι ὄντως δειναί, μὴ οὔσαι δὴ καὶ αἱ μόναι ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Μυράλ. Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὥφειλε νὰ κολουθήσῃ ἔτος πρὸς ἔτος, μῆνα πρὸς μῆνα καὶ ἡμέραν πρὸς ἡμέραν τὰς τύχας τοῦ κράτους διὰ μέσου χιλίων καὶ πλέον ἐτῶν καὶ νὰ συμβουλευθῇ ἐπὶ τούτῳ, παραβάλη καὶ ἐρμηνεύσῃ πλείους τῶν διακοσίων ἐλλήνων, λατίνων, ἀράβων, σλάβων, ἀρμενίων

καὶ ἰταλῶν συγγραφέων, ἐννοήσῃ εὐκόλως ὁποίους ἐπιπόνους σκοπέλους συναντᾷ τις ἐν τῇ συγγραφῇ τοιοῦτου ἔργου. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ βυζαντιακὴ αὕτη χρονολογία τοῦ Μυράλ εἶναι ἔργον ἄξιον ὑπολήψεως, δυνάμενον νὰ φανῇ χρήσιμον εἰς πᾶσαν χρονολογικὴν ἀνερεῦνησιν.

Παρὰ τὰ μεγάλα ταῦτα συγγράμματα κεῖνται καὶ ἐλάσσονές τινες ἐκδόσεις καὶ φυλλάδιά τινα, μᾶλλον ἐνδιαφέροντα πολλῶν ὀγκωδῶν συλλογῶν. Μεταξὺ τούτων ἀνάγκη νὰ κατατάξωμεν καὶ τὸ τοῦ Βρὺ Ἡμερολόγιον, χειρόγραφον μὲν ἐκ 58 σελίδων εἰς φύλλον, τυπωθὲν δὲ εἰς 105 σελ. εἰς ὀγδοὺν συγκείμενον, ἐν ᾧ εὐρίσκει τις ἀνέκδοτον διήγησιν τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βενετῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ 1745 καὶ πολλάς πληροφορίας ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως μέχρι τοῦ Μωρέως κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα καὶ περὶ τῆς τιμῆς τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν πληροφοριῶν τούτων ἡ τοῦ Βρὺ ἐκθεσίς ἐστιν ἐνδιαφέρουσα καὶ καθ' ἕτερον λόγον· ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐδύνατό τις εἰκάσαι ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος διέκειτο λίαν ἐχθρικῶς τῇ βενετικῇ διηκῆσει, τοῦναντίον ἀπεκδεχόμενόν πως τὴν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὃς εἶχε κυριεύσει τότε τὴν Πελοπόννησον· γνωστὸν ὅτι, ἐνῷ κατὰ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἡ Κρήτη ἀντέστη ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη, ἡ κατάκτησις τοῦ Μωρέως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος διήρκεσε μόνον τρεῖς μῆνας. Ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις ἔλειπον πρὸς ὑποστήριξιν εἰκασίας τοσοῦτον τολμηρᾶς, ὅτε ἡ τοῦ Βρὺ ἐκθεσίς ἤλθεν ἐπίκουρος ταύτῃ, λέγουσα ὅτι ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας αἱ Ἕλληνες τῆς Κορίνθου ἔγραψαν τῷ μεγάλῳ βεζύρῃ, ὅπως παρακαλέσωσιν αὐτὸν νὰ θελήσῃ νὰ θεωρήσῃ αὐτοὺς ὡς πιστοὺς ὑπηκόους τῆς Πύλης καὶ ὅτι αἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τοῦ Μωρέως μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Κορίνθου ἤλθον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν νὰ ὑποταχθῶσιν αὐτῷ· ὅτι τέλος μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου,

«ἔτυχον ἐν τῷ στρατοπέδῳ δύο ἀρχιεπίσκοποι καὶ πλείστοι Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι τῆς Ἀνω καὶ Κάτω Μάνης, ὅπως ὑποταχθῶσι τῇ Πύλῃ καὶ παραδώσωσι τῷ μεγάλῳ βεζύρη τὰ φρούρια τοῦ Κελεφᾶ καὶ τῆς Ζαρνάτας.»

Ἡ πρὸς τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἀπονεμομένη αὕτη προτίμησις κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὀλίγον εὐνόητος, ἀλλὰ παρατηρῶν τις αὐτὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, θὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἐναντίον. Τακτικὴ τις καὶ ἰσχυρὰ διοίκησις, τοιαύτη οἷα ἦν ἡ τῆς Ἑνετίας, παρίστα κίνδυνον πολὺ μείζονα διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἢ ἡ πλήρης ἑλλειψίς τῆς εἰς ἓν κοινὸν κέντρον συγκεντρώσεως, ἣτις ἐχαρακτήριζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, χάριν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ὁποίας τὸ ἔθνος ἐδυνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κοινὴν διάταξιν αὐτοῦ στρατιωτικὴν καὶ θαλάσσιον ἀνάπτυξιν, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἡ ἐθνεργασία τοῦ 1821. Ταῦτο ἦν ἐν τῶν θεμελιωδῶν ἀξιωμάτων τῆς κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἡμετέρας πολιτικῆς, ὃ ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ τοῦ Βερὺ ἡμερολογίῳ ἐν ἑλλείψει τῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ τουρκικὴ κυριαρχία μεθ' ὅλας τὰς ὁμότητας αὐτῆς ἐφαίνετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἔθνους προτιμητέα πάσης ἄλλης κυβερνήσεως.

Τὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα τῆς Ἑνετίας ἀφορῶντα ἔγγραφα, τὰ περιληφθέντα καὶ ὑπομνηματισθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βελοῦδου ἐν τινι φυλλαδίῳ ἐξ 434 σελίδων εἰς 46ον, διέχουσιν ὁμοίως μέγα φῶς ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν μερῶν τῆς νοσητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. Πῶς καὶ διατὶ τοῦτο παρήχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ οὐχὶ καθ' ἑτέραν τινά; Ἡ ἐνστάσις προὔβληθη πολλάκις χωρὶς ὅμως ἀρκούντως νὰ σαφηνισθῇ. Σήμερον ὅμως χάρις τῷ βιβλιαρίῳ τοῦ κ. Βελοῦδου μανθάνομεν ὅτι ἡ ἀναγέννησις αὕτη ὀφείλεται εἰδικῶς τῇ τῆς Ἑνετίας ἑλληνικῇ κοινότητι, ἣτις, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φθάσασα εἰς τὸ ἑπακρον τοῦ πλού-

του αὐτῆς καὶ τοῦ ἰσχυροῦ διοργανισμοῦ, ἵδρυσε καὶ ἐπροικοδόμησεν ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀνώτερα σχολεῖα τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Ἰωαννίνοις, ἐν Ἰωαννίνοις μάλιστα, γενομένη οὕτως ἡ κυρία ἐστία ἐθνεργτικῆς κινήσεως, ἣτις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἐπεξετάθη ἐξ ἑνὸς μὲν μέχρι Πελοποννήσου, ἀφ' ἑτέρου ἄχρι Ἀνδριανουπόλεως.

Θάναφέρω ἐνταῦθα ἐπίσης καὶ τὰς Ἐκλογὰς, τὸν πολιτικὸν κώδικα τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν εἰκονοκλαστῶν λεγομένων, τὸν ἀνευρεθέντα καὶ ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον τῷ 1852 ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου, ὡς καὶ τὸ λαμπρὸν ὑπόμνημα, ὃ δώδεκα ἔτη βραδύτερον ἐπὶ τούτων ἐποίησεν, ἅπερ εἰσὶν ἀληθῆς ἀποκάλυψις, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἥ περ ὀφείλουσι τὸ ἐπώνυμον αὐτῶν, ἐπελάβοντο καὶ σπουδαίας τινὸς κοινωνικῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας, λίαν ἀνωτέρας τῆς κατὰ ὀκτὼ ἑκατονταετηρίδας βραδύτερον ἐν τῇ Δύσει καθιερωθείσης. Ἔστι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ μεταρρύθμισις αὕτη οὐκ ἐπέτυχεν ἐν Ἀνατολῇ, ἀφῆκεν ὅμως βαθέα ἔχνη ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας· ἄλλως δὲ αἱ ἐννοιαὶ καθ' ἃς συνελήφθη εἰσὶν αἰώνιοι συμβουλαὶ τῆς δόξης τοῦ Λέοντος Ε'. καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν μέσων τῆς ἐννάτης.

Περαίνω τὸν λόγον. Ἡ πραγματεία αὕτη, ὅσον βραχεῖα καὶ ἂν ᾖ, μαρτυρῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς γνωρίζει καὶ ὠφελεῖται τῶν ἔργων, τῶν περὶ Ἀνατολῆς πραγματευομένων, ἐκάστοτε ἀκουλουθοῦσα αὐτὰ καὶ σπεύδουσα νὰ ἐπωφεληθῇ, ἐκ βάθους ψυχῆς εὐγνώμων οὔσα.

Ἐκ μεταφράσεως.

Γ. Κ. Υ.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ. — Ἐν ταῖς σελίσιν 442 — 447, ἀνάγνωθι εἰς τὰς κεφαλίδας, ἀντὶ Θαυμαστοῦργίαι — Αἱ ἐπτὰ ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας.